

Νικόλαος Θ. Γεωργιάδης

*Σφραγίδα του σεβαστού Θεόδοτου Καλόθετου
(13ος μ.Χ. αιώνας) από τους Σιταγρούς Δράμας*

ΛΕΥΚΗ

Τη δεκαετία του 1980 βρέθηκε στην περιοχή των Σιταγρών Δράμας μία μολύβδινη σφραγίδα βάρους 39,6 γραμμαρίων και διαμέτρου 3 εκατοστών¹. Στην πρόσθια όψη του μολυβδόβουλλου αυτού απεικονίστηκε η Θεοτόκος να κρατά το Θείο Βρέφος στο δεξί χέρι, [IC] XC MP ΘΥ ΓΑ[Λ]ΗCΙΩΤICA, και στην οπίσθια όψη χαραχτηκε η έμμετρη επιγραφή² + ΩC / EN ΨΥΧΗ C / E KA N ΓΡΑΦΑ / IC ΤΥΠΟ ΚΟΡ / Η ΚΑΛΟΘΕΤΟC / CEBACTOC O / [Θ]ΕΟΔΟΤ[OC] = + Ως ἐν ψυχῇ, Σέ, κα[ὶ] [ἐ]ν γραφαῖς τυπό[ω], Κόρη, Καλόθετος σεβαστός ὁ [Θ]εόδοτ[ος].

Το επίθετο της Θεοτόκου, Μ[ΗΤΗ]Ρ Θ[ΕΟ]Υ, στην πρόσθια όψη της σφραγίδας είναι ΓΑ[Λ]ΗCΙΩΤICA και συνδέεται με τη μονή της Θεοτόκου στο Γαλήσιον ὄρος, το μοναστικό κέντρο της Μικράς Ασίας στα βόρεια της Εφέσου³.

Η έμμετρη επιγραφή της οπίσθιας όψης της σφραγίδας των Σιταγρών Δράμας αναφέρεται –Σε, Κόρη– στην απεικονιζόμενη στην πρόσθια όψη Θεοτόκο. Είναι αξιοσημείωτο ότι η λέξη Κόρη εμφανίζεται και στην επιγραφή της οπίσθιας όψης της σφραγίδας-μολυβδόβουλλου ἀπό *πρακτικόν* της Ιεράς Μονής Ιβήρων, όπου αναγράφεται το ὄνομα του *προκαθημένου* Δράμας στις αρχές του 14ου μ.Χ. αιώνα Λέοντα Καλόγνωμου –στην πρόσθια όψη απεικονίζεται η Θεοτόκος με το Θείο Βρέφος στο δεξί χέρι IC XC MP ΘΥ και στην οπίσθια όψη χαραχτηκε η επιγραφή: + ΠΡΑΞΕΙ/С CEBACTΩN K/ΟΥΝΑΛΗ ΚΑΙ ΚΟΝΤΕ/ΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΟΓΝΩΜ/ΟΥ ΠΡΟΚΑΘΗΜΕΝΟΥ Δ/ΡΑ-

1. Η ανακοίνωση αυτή αφιερώνεται στη μνήμη του καθηγητή μου Νικόλαου Οικονομίδη. Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον δασοπόνο-φωτογράφο Κωνσταντίνο Βιδάκη για την επιμέλεια φωτογράφισης της σφραγίδας και τους Νίκο Ζήκο, προϊστάμενο της 12ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, και Χρίστο Π. Φαράκλα, ιστορικό-φιλόλογο, για τη συμβολή τους στην ανάγνωση των επιγραφών.

2. Για τις έμμετρες επιγραφές σε βυζαντινές σφραγίδες βλ. H. Hunger, «Zur Metrik byzantinischer Siegellegenden», *Studies in Byzantine Sigillography* 2 (1990) 27-37.

3. Για τη μονή της Θεοτόκου στο Γαλήσιον ὄρος βλ. R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres Byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, Paris 1975, 244, 249.

ΜΑC ΠΑΝΑΓΝΕ / ΚΥΡΟΥ ΜΗΤΡΟΠΑ/ΡΘΕΝΕ Κ(ΟΡΗ)⁴. Η επιγραφή της σφραγίδας των Σιταγρών Δράμας αναφέρει ότι ο *σεβαστός* Θεόδοτος Καλόθετος τυπώνει στα έγγραφά του με τη σφραγίδα του, όπως στην ψυχή του, τη Θεοτόκο: + ὼς ἐν ψυχῇ, Σέ, κα[ί] [ἐ]ν γραφαῖς τυπό[ω], Κόρη, Καλόθετος σεβαστός ὁ [Θ]εόδοτ[ος], επιγραφή η οποία παρουσιάζει ομοιότητες με μία άλλη από σφραγίδα της περιόδου 1195-1203: ...ἐν γραφαῖς καὶ πρακτέοις τῶν γραμμάτων τὸν τύπον ὡς κλειῖθρον φέρει⁵.

Το αναφερόμενο στη σφραγίδα των Σιταγρών Δράμας πρόσωπο προφανώς είναι ο Θεόδοτος Καλόθετος⁶ ο οποίος αναφέρεται και σε έγγραφα με τους τίτλους *πανσέβαστος*, *σεβαστός*, *δουξ τοῦ θέματος τῶν Θρακησίων*⁷ ἢ *σεβαστός σε ἀποκαταστατικὸν γράμμα*⁸ ἢ *δουξ τῆς χώρας Μελανουδίου*⁹ (το μοναδικό έγγραφο που φέρει χρονολογία-Μάιος 1259). *Ἀποκατάστασιν* ἀπὸ κάποιον Καλόθετο (στο *Σδραβίκην-σημερινό Δραβήσκο Σερρών*¹⁰) αναφέρει *χρυσόβουλλον σιγίλλιον* της Ιεράς Μονῆς Χελανδαρίου που υπέγραψε ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος (1259-1282) πρὶν ἀπὸ το Νοέμβριο του 1281: *Ἐπεὶ ὁ παπᾶς Μοδηνὸς ἀναδραμῶν πρὸς τὴν βασιλείαν μου ἀνέφερεν αὐτῇ, ὡς κέκτηται δι' ὀρισμῶν τῆς βασιλείας μου καὶ δι' ἀποκαταστάσεως τοῦ Καλοθέτου ἐκείνου τὴν εἰς τὸ Σδραβίκην στάσιν αὐτοῦ ἐλευθέραν πάντη καὶ ἀκαταδούλωτον, παρεδόθη δὲ πρὸς αὐτὸν ἀρτίως καὶ παρὰ τοῦ*

4. *Actes d'Iviron, III. De 1204 à 1328*, ἐκδ. J. Lefort - N. Oikonomidès - D. Papatryssanthou - V. Kravari, (Archives de l'Athos 18), Paris 1994, 210-211, no 75. -Κ. Κωνσταντόπουλος, *Βυζαντιὰ μολυβδόβουλλα του εν Αθήναις Εθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου*, Αθήνα 1917, 12-13, no 34. -V. Laurent, «Sceaux byzantins», *Echos d'Orient* 29 (1930) 315-319. -Ο ἴδιος, «Les Bulles métriques dans la Sigillographie Byzantine», *Ελληνικά* 5 (1932) 164-165, no 309. -F. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, München 1948, 332, no 121.3. -N. Oikonomides, *A collection of dated Byzantine lead seals*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 1986, 135-136 no 145. -Ν.Θ. Γεωργιάδης, «Ο προκαθήμενος Δράμας Λέων Καλόγνωμος (14ος μ.Χ. αἰώνας)», *Ε΄ Επιστημονικὴ Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δράμα 18-21 Μαΐου 2006*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α., Δράμα 2006 (περιλήψεις ανακοινώσεων), 40.

5. G. Zacos - A. Vegler, *Byzantine Lead Seals*, Basel 1972, I/3 1564 no 2750.

6. E. Trapp, *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit* 5 (1981) 57, no 10607.

7. F. Miklosich - J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana* IV, Vindobonae 1871, 153 no lxxxii, 154 no lxxxiii.

8. Miklosich - Müller, *Acta et diplomata* IV, 209-210 no cxxii.

9. Miklosich - Müller, *Acta et diplomata* VI, Vindobonae 1890, 201 no lxxvii.

10. Το Ζδραβίκιον ἢ Ἀσδραβίκιον [*Actes de Chilandar, I. Des origines à 1319*, ἐκδ. Μ. Zivojinović - V. Kravari - Chr. Giros, (Archives de l'Athos 20), Paris 1998, 252.19, *πρακτικόν* του Μιχαήλ Νεοκαισαρείτη, Σεπτέμβριος 1318, έγγραφο στις σελίδες 249-254] μετονομάστηκε σε Δραβήσκος το 1926, βλ. *Actes Chilandar* I 67.

πανσεβάστου σεβαστού οίκειου τῆ βασιλεία μου μεγάλου ἀδνουμιστοῦ κυροῦ Μανουήλ τοῦ Βατραχωνίτου κατὰ τὴν περίληψιν τῶν προσόντων αὐτῶ τῆς βασιλείας μου ὀρισμῶν¹¹. Ο Καλόθετος που αναφέρεται το 1281 στο χρυσόβουλλον σιγίλλιον της Ιεράς Μονῆς Χελανδαρίου για τὴν ἀποκατάστασιν στο Σδραβίκην¹² πιθανόν μπορεί να ταυτιστεῖ με τον σεβαστό Θεόδοτο Καλόθετο της σφραγίδας των Σιταγρῶν Δράμας και του παραπάνω αναφερθέντος (μη χρονολογημένου) ἀποκαταστατικού γράμματος που αφορά κτήματα στη Μικρά Ασία. Η ταύτιση αὐτή θα δικαιολογούσε τὴν παρουσία στους Σιταγρούς Δράμας της σφραγίδας του σεβαστού Θεόδοτου Καλόθετου, ο οποίος ἦταν δούξ τοῦ θέματος τῶν Θρακησίων και δούξ τῆς χώρας Μελανουδίου το Μάιο του 1259 στη Μικρά Ασία (για το λόγο αὐτόν το ἐπίθετο της Θεοτόκου στη σφραγίδα των Σιταγρῶν Δράμας εἶναι Μ[ΗΤΗ]Ρ Θ[ΕΟ]Υ ΓΑ[Λ]ΗΚΙΩΤΙΚΑ και συνδέεται με τὴ μονή της Θεοτόκου στο Γαλήσιον ὄρος κοντὰ στην Ἐφεσο) και πιθανόν ἔκανε ἀποκατάστασιν στο Σδραβίκην των ευρωπαϊκῶν επαρχιῶν ἀλλὰ και στις ἀνατολικές επαρχίες (Μικρά Ασία) της Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας¹³. Με βάση τα δεδομένα αὐτά, νομίζω ὅτι ἡ σφραγίδα του σεβαστού Θεόδοτου Καλόθετου ἀπὸ τους Σιταγρούς Δράμας μπορεί να χρονολογηθεῖ στο δεῦτερο μισό του 13ου μ.Χ. αἰώνα.

11. *Actes Chilandar I* 197, no 26 (ἔγγραφο στις σελίδες 195-198). Το ἔγγραφο ἀρχικά εἶχε χρονολογηθεῖ γύρω στο 1300 –βλ. *Actes de Chilandar, première partie: Actes grecs*, ἔκδ. L. Petit, (Archives de l’Athos 5), Amsterdam ²1975, no 14– και στο Σεπτέμβριο του 1311 –βλ. F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 bis 1453*, IV (1282-1341), München-Berlin 1960, 56-57, no 2331–, ἀλλὰ λόγω του περιεχομένου του προηγείται ἀπὸ ἕνα χρυσόβουλλον σιγίλλιον (*Actes Chilandar I* 198-200, no 27) του Ἀνδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου (1282-1328) που ἀναφέρεται στην ὑπόθεση του παπᾶ Μοδηνοῦ και χρονολογεῖται στο Νοέμβριο του 1281 (υπογράφηκε ἀπὸ τον Ἀνδρόνικο Β΄ Παλαιολόγο ἐνῶ ἦταν συναυτοκράτορας –εἶχε στεφθεῖ το 1272–, κατὰ τὴ διάρκεια της βασιλείας του πατέρα του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου).

12. Για τον Καλόθετο του εγγράφου της Ιεράς Μονῆς Χελανδαρίου βλ. Trapp, *PLP* 5 (1981) 56, no 10589.

13. Σῶζεται ἐπίσης μία σφραγίδα που ἀνήκει σε Καλόθετο, στον Μανουήλ Καλόθετο (13ος-14ος μ.Χ. αἰ.) με τὴν ἐπιγραφή Σφραγ[ίς] ταπε <ι> νοῦ Μανουήλ Καλοθέτου, βλ. V. Laurent, «Les Bulles métriques dans la Sigillographie Byzantine», *Ελληνικά* 6 (1933) 92-93, no 459. -Trapp, *PLP* 5 (1981) 59, no 10618. Βιβλιογραφία για τὴν οἰκογένεια των Καλόθετων βλ. Δ.Γ. Τσάμης, *Ἰωσήφ Καλοθέτου συγγράμματα*, (Θεσσαλονικεῖς Βυζαντινοὶ Συγγραφεῖς 1), Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, Θεσσαλονίκη 1980, 21 σημ. 2.

ΛΕΥΚΗ